

erinevus
rikastab

Möte

●●● Eesti Päevaleht

Reede, 18. juuni 2010

LÕIKA VÄLJA
JA
PIILU ISE

Uhkus, häbi ja au

Ma ei näe vähimatki põhjust olla geiks olemise üle uhke, kuid veel vähem näen ma põhjust tunda häbi, kui tahad jagada oma elu inimesega, kes on sinuga samast soost, kirjutab ajakirjanik **Krister Kivi**.

FOTO: REUTERS

• **Gay Pride tsementeerib ettekujutust geidest kui kerge-meelselt puusi hõõritavast liblikaparvest, kelle elu ei täida miski pealeklantsi ja glamuuri.**

• **Jah, kui oleks saanud valida, oleksin ma isiklikult ilmselt eelistanud sündida heterona, oleks lihtsam.**

Kahaksa aasta eest nägin oma elu esimest geiparaadi, mida teadupärast kutsutakse ka Pride'iks. See juhtus Amsterdamis. Mõõda kanaleid sõitsid aeglaselt allavoolu hülgaslikud pargased, millel õrnade troopiliste lilledega väänlesid

sulgedes transvestiidid ja marssisid nahkpükstes vuntsilised mehed. Mürtsus reivimuusika, õhku tõusis õhupalle, veeäärts kattis tihedalt rahvasumm. Seal ma olin, oma kauaaegse boyfriend'iga koos, kuid kindlasti mitte eriti rõõmus ega uhke. Mulle ei meeldinud eriti ei transvestiidid, suled ega nahkpüksid; ma ei saanud aru, kas peaksin püüdma nendega sarnaneda, kuidagi samastuda. See pool geimaailmast on mulle arusaamatu ja võõras siinamaani.

Veidi hiljem olime Pariisis. Õhtul hotelli poole jalutades tahtis ta, et hoiaksin tal käest kinni. Veidi ma ka hoidsin, kuid kaua ei julgenud: sisemine ebakindlus kombineerus kes-teab-kust pärit hirmu ja piinlikkustundega. Ma arvan, et ta hoolis must väga; selle hoolimise väljanäitamiseks oli ta nõus võtma riski, milleks mina valmis polnud. Mul on kahju, et oma käitumisega talle tol õhtul haiget tegin.

Mais 2010 olen Vilniuses, kajastamas ajakirjanikuna Leedu ajaloo esimest geiparaadi, mis kannab nime Baltic Pride. Meeleolu on ärev, sest marsi toimumine on kuni viimase hetkeni küsimärgi all: homoseksuaalsus on katoliiklikus riigis plahvatusohtlik teema. Ürituse turvavaldik annab nõu mitte panna selga „värvikirevaid riideid“, käsib teavitada „turvakorraldajaid kõigist isikutest, kes käituvad kahtlaselt, kasutavad verbaalset või füüsilist vägivalda“. Kui aset peaks leidma otsekontakt protestijatega, tuleb vältida nende ärritamist, nendega vaidlemist. Veel antakse nõu hoida varuks mõned „neutraalsed rõivad“, millega marsi järel paremini „massi sulanduda“. Minu lemmiklause tuleb lõpuks: „Tea, et Conti hotell on turvapaik, kuhu saad pöörduda igal hetkel, kui tunned end ebaturvaliselt,“ öeldakse selles.

Hotell Conti uksele seisabki kaks turvameest: nad kontrollivad valvsalt kõigi sisenejate rinnakaarte.

Nende selja taga fuajees asjatavad ringi akrediteeritud paraadilosaletid ja ürituse läbiviijad: juuakse kohvi, süüakse kooki, jagatakse temaatilist materjali. Videoekraani kaudu edastab Baltic Pride'ile tervituse Euroopa Liidu inimõigusküsimustega tegelev daam, kelle nimi mul kõrvust lipsab – igatahes on ta hülgaslik, õppealajuhataja moega ja helesinisel taustal. „Äll-zii-bii-dii piipl,“ ütleb Brüsseli nais-terahvas nõudlikult igas teises lauses, kombineerides seda korduvate viidetega inimõigustele ja ähvardustega „rakendada meetmeid“, kui Leedu võim lesbide, geide, bi- ja transseksuaalide marsi läbiviimiseks luba ei anna.

Kuid Euroopa Liit pole kohal ainult teleekraani kaudu. Poodiumil võtab sõna pikk ja punases kostüümis Sophie in 't Veld, kelle liigutused on energilised ja maneer karismaatilisem kui Euroopa Parlamendi liikmelt oodata võiks. Hollandlanna räägib, et Euroopa Komisjon peab täitma oma kohust ja sekuma kohe, kui mõni liikmesriik ei austa fundamentaalseid inimõigusi, millele nende valitsus on EL-iga liitudes alla kirjutanud. Teoreetiliselt, annab ta mõista, on võimalik peatada fundamentaalseid õigusi mitteamustavate riikide kuulumine Euroopa Liitu. Poliitiku kohta on see hea kõne: kirklik ja jõuline. Aplaus kestab minuiteid.

Nüüd saab sõna Stockholmi abilinnapea – hallipäine pintsakus matroon, kes jõuab oma kõnes käsku selleni, mida tähendab Gay Pride näiteks tema kodulinna Stockholmi jaoks. „Pride on ka raha,“ ütleb ta justkui omaenda sõnade lõksu jäädes, „suur raha, tähtis raha, palju-palju hotellibroneeringuid.“ Aplaus järgneb ka nüüd, kuigi sedakorda pisut nõrgem, sest kellele meeldiks endast mõelda kui turismiattraksioonist või rahamasinat ringiväntavaist tarbimishamstritest.

Luba paraadi toimumiseks tuleb viimasel hetkel: Leedu kohus tühistab varasema otsuse, millega geimarsu toimumise luba rahutuste ja verevalamise kartuse ettekäändel ära võeti. On 8. mai keskpäev ja kollast liikluskorraldajasärki kandev siilipäine geiaktivist suunab registreerunud hotell Conti ees bussidesse, millega mõnisada ametivõimuga kooskõlastatud

marsilosalet Nerise äärde toimetatakse. „Minge sinna! Ei, ärge minge sinna! Astuge tagasi! Nii, nüüd teie sinna bussi! Ei, mitte teie!“ kamandab ta käega vehkides, oma kohatist pahameelt varjamata, valjuhääldit nõtkelt näppude vahel hoides. Õhk on täis pinget ja ma ei saagi aru, kust see tuleb – kas neist paarikümnest politseinikust, kes veidi maad eemal parkimisplatsil aega parajaks teevad, lihtsalt oodates ja vaadates; sellest päikseprillide ja tuules lehiva musta habemega mootorratturist, kes aeg-ajalt hotellist ähvardavalt lähedalt mööda põristab, või ikkagi tollest frustrerunud olekuga paraadimeistrist, kelle maailm pöörleb hetkel vaid ümber selle, kuidas inimesi kõige paremini bussidesse ajada. Kindlasti pole oluliseks stressiiliks need vanemad leedu naised, kes aeg-ajalt pead vangutades lähemale astuvad ja paraadikülalistele ohates midagi leedukeelset ütlevad: intonatsiooni põhjal otsustades „päästku jumal teie hinged“ või midagi muud sellesarnast.

MEELEVALDUS TARA TAGA

Siis kümneminutilise bussisõit (on silmapaistvalt vaikne, nüüd on õhus juba selget ärevust) ja lõpuks sihtpunkt: jõeäärne haljasala, mis on vähemalt kilomeetri ulatuses linnakodanikest tühjaks tehtud. See on ametivõimu poolt sanktsioneeritud paradeerimisala, mida eristavad muust maailmast tarad, mida turvab omakorda mustas univormis märulipolitseinike rivi (keegi teab öelda, et Pride'i olevat saadetud kaitsma 700 kordnikku, mis teeks jämedalt kaks politseinikku iga paraadil osaleja kohta). Taevast on pilvine, muru kevadiselt roheline, tühjus kõikehõlmav. Noored – ja enamik Pride'ile tulnud on 20.–30. aastates – rullivad lahti võrdsele ja tolerantsusele kutsuvad loosungid, võtavad näppu õhupallid, lehvivad lippudega meeleolu ülal hoida püüdes. Teispoole Nerist on kogunenud mõnikümme pealtvaatajat, kuid jõgi on lai – kui neil pikksilma kaasas pole, ei näe nad kindlasti, mis on marssijate loosungitele kirjutatud.

Veel suurem rahvamass on kogunenud Olympic Casino lähedale, teispoole barrikaade, sinna, kus

paraad lõppema peaks – hinnanguliselt on neid siin mõni tuhat. Ja siin on ka need, keda voldik nimetas protestijateks: väikeste kitsaste vuntsidega mees, kes on haaranud ruupori ja skandeerib agiteeritult hüüdlauseid „Geide diktatuur ei lähe läbi”; keskealine mees, kes hoiab käes loosungit, millele on kirjutatud lõõv, ent arusaamatu „Geid mõrvasid minu sõbra”; mustas ülikonnas seimiliige, kes aina vahutab ja söimab ning lõpuks üle tara tungib; muud pahased karjused ja vilistajad. Aeg-ajalt lendab üle tõkete kive, prügipangekaasi ja pudeleid – üks neist tabab Avatud Eesti Fondi naisterahva pead. Tüse politseinik loeb valjuhääldisse korraldusi „kohe laiali minna” (ta hääli on monotoonne, emotsioonitu, tema teeb siin lihtsalt tööd, ütleb ta kiretu olek), sellal kui gaa-simaskide ja plastikpidega märulipolitseinikud on võtnud end barrikaadide taha tihedasse ahelikku. Jõe ääres rivistub üksteise kõrvale mustadel hobustel ratsapolitseid, läbi parkla tõttab tunkedes kordnik, rühma otsas rapsiv ja lõrisev hundikoer.

Paraad on peatunud mõnisada meetrit tarast eemal, otsekui kõheldes, konfrontatsiooni vältida püüdes. Peetakse kõnesid, mis barrikaadini ei kosta, tuulehoog kannab minema õhupalle, kuid isegi need on selliselt distantsilt vaid otsekui väiksed värvilised täpid taevas. Kui tagasi jalutan, võtab Sophie in 't Veld parajasti tüliselt sõna ja ütleb, et on Baltic Pride'i toimumise faktiga äärmiselt rahul. Võib-olla mõne aasta pärast, märgib ta intervjuu käigus mõni minut hiljem juurde, saab see ka Baltikumis olema samasugune üritus nagu tema kodulinnas Amsterdamis, kus Pride saab toimuda kesklinnas ja politseinike kaitseta, olla suur ja armastatud sündmus, tuua kohale sadu tuhandeid turiste, genereerida palju-palju hotellibroneeringuid.

KERGEMEELNE LIBLIKAPARV

Kas ma olen irooniline? Jah, õige pisut. Kahtlemata ma austan neid, kes julgesid Baltic Pride'ile minna, riskida võimalike solvangute ja sugugi mitteväljastatud peksasaamisega kenal kevadisel päeval, mil võinuks teha kõike muud. Gay Pride'i poliitiline roll inimeste emantsipeerimisel ja suhtumise muutmisel on ajalooliselt vaidlustamatu, kuid see kaubanduslik-meelaladuslikult mürtsuv karneval – milleks Gay Pride on Lääne-Euroopas ja Põhja-Ameerikas juba ammu muutunud – pigem tsemendteerib ettekujutust geidest kui kergemeelselt puusi hõõritavast liblikaparvest, kelle elu ei täida miski peale klantsi ja glamuuri. (Mitte et *drag-queen*idel ja nahkpükstes vuntsimeestel midagi viga oleks; need sümbolid lihtsalt ei kõneta mind.) Ja tõtt-õelda pole ma kindel selleski, kui täpne tööriist on Pride ühiskondlike paradigmade nihutamisel. On lihtne kujutleda end mõne uudishimuliku leedulase nahka, kes ei tunne (nii ta arvab) ühtegi homo ja on otsustanud Pride'i toimumisest kuuldes neid imeloomi oma silmaga kaema minna. Ta ei pruugi olla üldsegi pahatahtlikult meelestatud, kuid Nerise kaldal leiab ta end korraga tõkete tagant, vastamisi politseiga, kes karjub talle korraldusi minema minna. Ja paraad, mida ta vaatama on tulnud, hoitakse temast kogu aeg paarisaja meetri kaugusel politseinike selja taga; nii kaugel, et on võimatu aru saada, kes seal parvlevad, asjatavad ja õhupalle lendu lasevad. See leedulane läheb tagasi koju, tundmata endiselt ühtegi homo (nii ta arvab), kuid olles nüüd pahane selle pärast, et ta minema aeti. Ta on oma silmaga näinud ära lõhe, mis täiesti füüsiliselt eraldas teda ja „neid”.

Gay Pride'i nimi viib mõtled uhkusele, kvaliteedile, mida on peetud nii vooruseks kui ka surmapahtuks. Uhkuse seoste eesmärgiga ebakindlusega on ajalooliselt palju osutatud, „uhkus” Pride'i nimes on vastureaktsioon häbile, millesse teistsuguse seksuaalse identiteediga inimesi on läbi ajaloo mõistetud. Ma ei näe vähimatki põhjust olla geiks olemise üle uhke, kuid veel vähem näen ma põhjust tunda häbi, kui tahad jagada oma elu inimesega, kes on sinuga samast soost.

Jah, kui oleks saanud valida, oleksin ma isiklikult ilmselt eelistanud sündida heterona, oleks lihtsam. (Kui oleks saanud valida, oleksin ülepea eelistanud sündida mõnda Kanada väikelinna ja kasvada üles peres, kus on kass Sassy ja kuldne retriiver Rocky, kuid kahjuks ei küsinud keegi mu täpseid eelistusi.) Tegelikult on teine, väljakutse on elada edasi teisi austades, kuid ka enda vastu ausaks jäädes: leida endas julgust hoida kinni lähedase inimese käest.

Revolutsioon eeldab revolutsionääre

Geidevastase võitluse eesmärk pole kaitsta eetika- või loodusseadusi, vaid hoopis heteromeeste võimu ja seadusi, sest geid seavad küsimärgi alla nn heteroseksuaalse matriksi, mis toetab meeste võimu, kirjutab TLÜ RASI sotsioloog Marion Pajumets.

Judith Butler, soouuringute uusima suuna *queer*-uuringu superstaar, juhib tähelepanu heteroseksuaalsele matriksile, mis korraldab meie ühiskonda. Selle kohaselt omistatakse ühiskonnaliikmetele huvisid, kompetentsi ja võimu, lähtudes naise-mehe heteroseksuaalsest vahekorrast. Kultuurilise ideaali järgi seisneb see mehe domineerimises naise üle, mehe tugevuses ja aktiivsuses, naise passiivsuses ja järeleandlikkuses. Sellist vastandlikkust intiimsusekorralduses käsitletakse loomulikuks ja sellest tuletatakse ka sugu-ebavõrdne tööde ja ressursside jaotus ühiskonnas. Heteroseksuaalse matriksi kehtivusest Eestis kõnlevad pea kõik meie ühiskonda käsitlevad uuringud. Nimetaksin vaid soolist palgalõhet (Eestis EL-i suurimaid), vaba aja jaotust, koduvägivalda, mis räägivad ühel keelel naiste ja meest ebavõrdsest võimujaoitusest.

Peale naiste meestega võrreldes piiratud võimaluste seletab heteroseksuaalne matriks ka laialt levinud homohirmu ehk irratsionaalset vaenu inimeste vastu, kes eelistavad samasoolisi intiimpertnereid. Kuna geide erootiline iha ei mahu heteronormatiivsesse matriksisse, panevad nad kahtluse alla soosüsteemi, naise „loomuliku” allutatuse ja meeste „loomuliku” ülilmuse tervikuna. Enamuse nõudel peavad „korra-rikkujad” oma erinevuse maha salgama („kappi jääma”) ja kui mitte, olema valvel oma tervise pärast (elektriookiterapia, tänavavägivald, pedenaljad).

Teiste intiimpertneri valik ei jäta meid üksikõikeks sellepärast, et avaliku elu korraldus ammutab oma legitimsuse idealiseeritud intimitelukorraldusest. Peamised homofoobid, heteroseksuaalsed mehed, kardavad oma soo positsiooni ja privileegide pärast. Nad on arvestanud sellega, mida meesuuringu klassik Bob Connell nimetab patriarhaalseks dividendiks. Eelkõige on võitlus geide vastu võitlus heteromeeste võimu ja ressursside, mitte eetika- või loodusseaduste kaitseks, nagu pealiskaudsel pilgul võib tunduda.

Milline on siis end heteroseksuaalina esitava valge, ka eesti mehe võim? Eelkõige on see võim kapitalistlik ühiskonnas käibivas tähenduses: inimese staatus on justkui tema enda teha. Milligipärast jääb aga võimaladvik ülekaalukalt ühesuguste inimeste pärast. Eesti naiste tööhõive määr ja töötundide arv on ülisuur, kuid tippu, päris meeste mängu, jõuavad erandid, kes pärast tunnistavad, et on pidanud ennast „vale” soo tõttu topelt tõestama. Sama kehtib rahvus- ja seksuaalvähemuste ülespoole suunatud sotsiaalse mobiilsuse kohta. Tippu jõudmiseks on oluline teisele rahvusele viitava aktsendi puu-

dumine kõnes ning alternatiivse seksuaalse orientatsiooni peitmine.

Rahvusvahelises võrdluses iseloomustavad meie rahvast suured lõhed elukvaliteedis ja võimalustes ning ühiskond on silmatorkavalt hierarhiline. Aga ebavõrdse vähendamisele, näiteks maksude ümberjagamise näol, eelistatakse tarbimise õhutamist. Sa oled toit, mida sööd, brändid, mille rõivaid kannad, spordiklubi, mis su ihu trimmib. Silmapaiste tarbimine nagu õilistaks tarbijat, annaks „sinist verd”.

Kokkuvõttes kujuneb paljude identiteet üha hedonistlikumaks ja individualistlikumaks ning põhineb üha vähem solidaarsusel suuremate ja väiksemate kogukondadega.

Ühelt poolt on selles heteronormatiivses süsteemis (hetero)meestel kerge staatust omandada, teisalt rõhub neid küllalt rängalt surve „olla keegi”, „olla mees”. Meeste soorituspinge paljukõneldud tagajärg on nende lühike oodatav eluiga. Kuid oleks naistevaenulik väita, et see on kuidagi tingitud eesti naiste pikast elueast. Ei, eesti mehed ei kingi džentelmenlikult oma aastaid naistele. Ka eesti naistel on elupäevi keskmiselt vähem võrreldes näiteks sookaaslastega Põhjamaades, kus ühiskond on sidusam ja riik solidaarsem.

ENAMIK EESTI GEISID ON ALLES KAPIS

Kuidas saaksid aga geid ühiskondlikku tegelikust paremuse poole kallutada?

Butleri silmis seisneb nende transformeeriv potentsiaal naiste ja meeste vahelistest heteroseksuaalsetest võimuvõrgudest puutumatuses. Nad võiksid olla vabad mõtteallist „kes on peal, kes all” – kes domineerib, kes allub. Sellest mudelist väljapoole ja puhtaks jäänutena peaksid seksuaalvähemused saama pakkuda heteroseksuaalse enamuse elukorraldusele alternatiivi. Nad võiksid inspireerida teisi oma egalitaarse mõtlemise ja tegudega ja näidata, et nii era- kui ka avalikus elus saab ja tulebki partneritega teisiti käituda.

Revolutsioon eeldab aga revolutsionääre, kes tunnistaksid avalikult oma erinevust, tunneksid selle üle uhkust ja nõuaksid sellele eluõigust. Kas aga Eesti alternatiivse seksuaalorientatsiooniga inimesed vastavad sellele maailma parandamise eeltingimusele? „Enamik Eesti geisid on alles kapis,” tõdeb Christian Veske. „Paljud Eesti geimehed hoiavad terve elu heteroseksuaalset fassaadi, nad on abielus ja kasvatavad lapsi, kuid käivad iga nädalavahetus geisaunades,” iseloomustab geiparaadide eestkõneleja Lisette Kampus homoseksuaalide topeltelu. Ta lisab kriitiliselt: „Ja niimoodi rikuvad nad ära ka oma naiste elu.” Lisette tunnistab, et on ise pidanud töö saamiseks või hoidmiseks piirama

oma avalikke ülesastumisi, kuid väidab, et enda ja teiste vastu aus olemine muudab kokkuvõttes elu siiski kergemaks. Nendest seisukohtadest järeldub, et geid ei austa oma erilist, vaid püüavad seda peita ja näida igati keskmiste inimestena.

Tõenäoliselt eeldab heteronormatiivsusest vabade mõtlemis- ja elamisviiside levik sedagi, et alternatiivse seksuaalsusega inimesed leiaksid kõigepealt omasarnastega solidaarsuse ja siis mobiliseeruksid ühiste eesmärkide ümber. Seejärel oleks hoopis tõhusam veenda laiemaid hulki uutes, paremates väärtustes. Praegu aga ei pea Eesti mittenormatiivse seksuaalorientatsiooniga noored siinset geikogukonda ega geiorganisatsioone kuigi tugevateks.

Christian Veske hinnangul on geiorganisatsioonide liikmeskond väga väike, sest geid ei taha, et neid tembeldataks aktivistideks. Ta seostab geide vähest kokkuhoidmist ja nähtavust kolmanda sektori üldise nõrkusega, mis iseloomustab Eestit tervikuna. Lisette Kampus arvab, et mitme aasta tagused geiparaadid „olid vist ainukesed üritused, mis tõid Eesti geid ja lesbid kokku”. Ta peab poliitilise passiivsuse põhjuseks „eestlaste orjalikku mentaliteeti, mis on geidel nii sees”.

Helen Talalaev tõmbab paralleeli selle vahele, et Eestis puudub nii jõuline geiliikumine kui ka jõuline feministlik liikumine. „Kodanikuühiskond on pärast Nõukogude korda nii kogenematu, raske on huvigruppe kaasa tõmmata. Inimesi justkui lihtsalt ei huvita. Ilmselt arvavad nad, et elavad kuidagi vaikselt ikka oma elu ära,” tõdeb ta.

Rebeka Põldsam seostab geide apoliitilisust osa geide endi homofoobsusega, mis tuleneb „heteronormatiivsele ühiskonnale allumisest”.

GEIDE MISSIOON

Peale tõsiasja, et paljud geid eelistavad „kappi jäämist” sellele, et koonduda ja maailma muuta, saab osa neist heteroseksuaalsest maatriksist eeliseidki, vähemalt selles, mis ulatub intiimsusekorraldusest väljapoole. Geimehed on siiski mehed ja meessoos esindajatena löikavad nad mehekesksest süsteemist kasu. End profeministiks nimetav Christian Veske arvab näiteks, et geimeestel on võrreldes naistega Eestis kergem ennast kehtestada. „Väljaütlemata hoiak ühiskonnas on, et mees on täiuslikum naisest, mees on ideaal. Mul on palju lihtsam öelda midagi kui naisel. Kui naine ütleks midagi konkreetset, peetakse teda tulehargiks ja võimutsejaks. Kui mees sama asja ütleb, peetakse teda lihtsalt kompetentseks oma töös.”

Ehk on naiivne oodata, et geid oma ühiskonda muutva missiooni ära tunneksid. Eriti just geimehed võivad olla huvitatud hierarhilise süsteemi püsimisest, sest tunnevad, et koostöö korral jõuavad nad selle tippu.

Nii väidavad näiteks sotsiaalteadlased, kes uurivad üle Euroopa tuntud Chueca piirkonda Madridis, et sealne lesbide, geide, biseksuaalide ja transseksuaalide liikumine on ühtne ja egalitaarne vaid loosungil, tegelikult aga jaguneb erineva staatusega alarühmadeks. Sellisena peegeldab see ühiskonna hierarhilisi soosusteid ega paku neile alternatiivi. Chueca LGBT-võimushete püramiid tipneb keskklassi geimeestega, keda tunnustatakse nende majandusliku ja ka kultuurilise suutlikkuse pärast, püramiidi madalamatel astmetel võitlevad eksistentsi eest lesbid, biseksuaalid, *drag queen*'id, transseksuaalid ja paljud teised, kelle erinevus heteromehe normist on ilmsem.

Kui keegi peab lääne feministidest intellektuaalide ootust, et alternatiivse seksuaalsusega vähemus viiks maailma edasi, egoistlikuks ja ebaõiglaseks, siis olen nõus. Raske on olla poliitiliselt aktiivne, kui ümbritsevad väärtused on individualistlikud ja hedonistlikud ning tunnustavad pigem tarbimist kui maailma muutmist. Kahtlemata on intellektuaalidel mugav istuda ja hinnata kellegi radikaalse potentsiaali tühjajooksmist, küsimata, kas asjaosalised ise üldse tahavad kanda maailma muutmise missiooni.

Ometi tasub meele pidades, et just erinevustes peitub muutuse võimalus, igas normist lahknevuses sisaldub revolutsiooniline potentsiaal, mis võib vormida terve ühiskonna tulevikku. Alternatiivne seksuaalne orientatsioon on kaalukas erinevus, mis võib lõhkuda ja uut luua. ●

Marlene Dietrich oli jumaldatud nii naiste kui ka meeste poolt.

Magusvalusast enesepeegeldusest filmimaailma peavoolu

Kas peavool on homofilmi täielikult alla neelanud, läbi seedinud ja väljutanud, küsib filmikriitik **Margit Tõnson**.

Homofilmi mõiste aitab üht või teist filmi detailidesse laskumata kerge vaevaga tüpologiseerida. Sildistamise tulemusena on kriitikul lihtsam filmi sisu kohta selgeid vihjed anda, tegijal aga filmi paremini kindlale sihtgrupile turundada või seda temaatilisele festivalile lähendada. Homofilmi kui omaette filmižanri – mida iseloomustaks näiteks ilmeksimatult äratuntav narratiivi ülesehitus või oma kindel stiil – ei ole filmiajaloo jooksul siiski välja kujunenud. On homokomöödiaid, homodraamasid, homo-horror'it, homomuusikale, homopornot, homotragikomöödiaid jne, kuid „homofilmsus” kui niisugune on pigem sisulise omapära manifestatsioon – nii nagu on olemas spordifilm, eluloofilm, aga ka „naistekas”, „meestekas”, „lastekas” jne.

Kuigi LGBT-kogukondade foorumites võib kohata ka läbinisti puristlikku definitsiooni, mille järgi peetakse homofilmi ennekõike teost, mille on teinud vastava seksuaalse sättumusega režissöör, peaosades on homoseksuaalsed näitlejad, teemadering keerleb seksuaalvähemuste omavaheliste suhete ümber ja vaatajakond on samuti põhiosas homoseksuaalne, võib praegu julgelt öelda, et homofilmi mõiste vikerkaarevärvilise vihmavarju alla ma-

hub palju-palju enam kui ühe värvika subkultuuri magusvalus eneserefleksioon. Siiski keskendun allpool rohkem peavoolu ja subkultuuri kokkupuutepunktile, mitte nii väga „geidelt ainult geidele” mõeldud filmidele.

PÄRAST „BROKEBACKI MÄGI”

Pärast Ang Lee 2006. aastal loendamatute festivalide ja filmitööstuse auhindadega üle kullatud draamat „Brokebacki mägi”, mida meedia agaralt geikaubofilmiks tituleeris, on homoteema nii *mainstream* kui üldse olla saab. Seda enam, et geiringkondade poolt homofilmi kultuuri „Kodanik Kane'iks” ristitud „Brokebacki mägi” on meisterlikult lavastatud humanistlik, universaalselt mõistetav draama, õnnetu armastuse lugu, kus harjumuspärase Romeo ja Julia asemel kiinduvad teineteisesse kaks *macho*-maailma Romeot. Ennis Del Mar (varalähkunud Heath Ledger) ja Jack Twist (Jake Gyllenhaal) on tõsised kauboid, kes kõrgel mägedes metsikul karjamaal lammaste järele valvates ehmatusega avastavad, et igatsevad naiste ja laste asemel hoopis teineteise järele. Filmi müügilause kõlas toona, et armastus on loodusjõud – ja loomulikult jääb väeti inimene loodusele alla.

Karjaajamise vahepeal on kogukonna valjuhäälese mittemõistmise tõttu salatsena sunnitud armastajad mõlemad tublid abielumehed. Sestap on

ma et raadiostudiote telefonid oleksid olnud oma-sooiharuse vihikajate pahastest kõnedest punased või DJ-d pidanuks peksu kartma. 1990-ndate alguses puudus ka anonüümse internetis kommenteerimise võimalus, nii et rajusid vastukajased polnud võimalik kusagil välja klähvida. Film oli üle keskmise hea draama. Esmakordselt kokkupuuteks geiteemaga igati hea valik, võib tagantjärele tõdeda. Nagu ka Emil Tode „Piiririik” samal aastal oli võrratult hea valik geikirjanduse mõttes.

Aga mingem nüüd Euroopasse. Olles küll alati rohkem autori- kui tööstusekeskne, ei olnud ka Euroopa filmimaastik eelmisel sajandil päris tsensuurivaba. Lavastajad võisid küll endale igasuguseid avantüüre lubada, aga karistuseks keelati nende filmide kinodes näitamine. Homoseksuaalsus dekriminaliseeriti Inglismaal alles 1967. aastal – julgete filmitegijate looming seetõttu massilevisse tihtipeale ei jõudnudki ja levis pöranda all.

Juba 1916. aastast on teada üks geisuhet kujutav Rootsi film „Tivvad/The Wings”, mis põhines Her-

man Bangi romaanil „Mikael”, mida mõni aasta hiljem ekraniseeris ka taanlane Carl Theodor Dreyer. Ometi ei olnud ka selle filmi lõpp õnnelik: peaosaline nimelt sureb suurest südamevalust. Positiivseks võib siiski pidada, et see surm ei ole vägivaldne ega süütundest ajendatud enesetapp, millega homoseksuaalse karakteri areng järgnevatel aastakümnetel peamiselt lõppes.

IGAVENE OHVRI-IMAGO?

Enamikus Euroopa riikides oli homoseksuaalsus pikka aega karistatav, aga rohkem või vähem on homoerootilisi allusioone siiski ekraanile mananud Prantsusmaal Jean Cocteau, Jean Genet, hiljem François Ozon, Itaalias Luciano Visconti ja Pier-Paolo Pasolini, Saksamaal Rosa von Praunheim ja Rainer Werner Fassbinder, Hispaanias Pedro Almodovar, Rootsis Lukas Moodysson jt. Pasolini postuumelt esilinastunud kirikuksa „Salo ehk Soodoma 120 päeva” näitamine keelati 1976. aastal muidugi enamikus Euroopa riikides.

Inglismaal sai tähelepanuväärse geivabastamise algatusega 1961. aastal hakkama Basil Dearden, kelle filmis „Ohver/Victim” kasutati esimest korda sõna *homosexual*, nii et filmi näitamine Ameerikas just sellepärast ära keelati. Pärast 1967. aastat, kui homoseksuaalsus Inglismaal ja Walesis lõpuks dekriminaliseeriti, läks ka filmitegijate elu lihtsamaks. Suur humanist Derek Jarman on üks sel perioodil säravalt esile tõusnud indie-lavastajaid. Sally Potteri „Orlando” (1992) on aga soouurijatele tõeline maiuspala – meelasti oma androgüünusust rõhutav näitlejanna Tilda Swinton kehastab seal ülimalt veenvalt nii naist kui ka meest (dramatiseeringu aluseks olnud Virginia Woolfi romaani eesmärk oli näidata, kui vähem privileeeritud on naised läbi sajandite meestega võrreldes olnud). Potteri ultimatiivne sõnum kõlab filmi lõpukaadrite taustal, Jimmy Sommerville'i esitatud laulu sõnadega: „Siin ma olen, ei mees ega naine, me kuulume kokku, me oleme üks, inimnäoga.”

Kuigi homofilimid on praeguseks peavoolu osa ja

see on kahtlemata pika tee õnnelik lõpp, ei saa õnneliku lõpuga uhkeldada filmid ise. Ikka sureb kas üks või teine pool, peavad armunud lahku minema või ühiskonna survele alla vanduma. Ajalehe The Guardian filmiblogis küsib Dee Rudebeck: miks on samasooliste suhted ekraanil ikka veel hukule määratud? On see häbematult jätkuv diskrimineerimine? Või kas selle pärast, et üks ja väga oluline osa geide identiteedist ongi seesama väga ränk aidsiepideemia üleelamine, kus ei olnud imelisi pääsemisi ega tervenemisi? „Või on põhjuseks see, et pärast kapist väljatulekut ei kohane (geilavastajad) heteroseksuaalse maailma normidega sel määral, et oma ohvri-imagost välja astuda? Või on õnnelik lõpp lihtsalt liiga igav lahendus? Liiga normaalne? Kas me hoidume *happy end*’ist sellepärast, et see tähendaks ühtlasi, et hülgame mälestuse neist, kelle elu enne lõppes? Või tuleb see sellest, et nüüdki veel ei ole väga paljude homoseksuaalsete inimeste jaoks olemas rahulolu siin ja praegu, rääkimata siis helgest homsest?”

Kas on nii, et tõepärasem on enesetapp, resignatsioon, vägivaldne surm, üksindus, haigus? Või nagu härra Russellil filmis „Ma armastan Phillip Morrist” – 144-aastane vangistus üksikkongis? Eelmainitud filmis, hiljuti ka Eesti kinodes linastunud üle keskmise heas homokomöödias täidavad peaosi hurmur Ewan McGregor ja komöödiakuningas Jim Carrey. Carrey kehastab pealtnäha süüdimatut petturit, kes kiindub vanglas naiivsesse Phillipisse (McEwan) ja asub armastuse nimel sooritama hullumeelseid tegusid. Kohati väga vaimukas, elurõõmus, ülalüüsterohke film, suurem kui elu. Justkui oleksid olemas kõik publikumenuks vajalikud komponendid – kaasa arvatud vähem tolerantsetele inimestele jäetud võimalus parastada ja pihku itsitada, sest värvika loo lõpp pole tepe mitte positiivne –, aga ometi ei leidnud film endale pea poolteist aastat Ameerikas leviagenti. Euroopas linastus ta suurema kärata. ●

Vt ka www.glbtc.com
www.sensesofcinema.com
www.greencine.com

Kaader filmist „My Beautiful Laundrette”

Patust samasooliste abieluni

Londoni South Banki ülikooli emeritprofessor Jeffrey Weeks heidab pilgu homoliikumise pikale ajaloole.

Esmakordselt käisin Tallinnas 1990. aasta mais, kui osalesin rahvusvahelisel konverentsil „Seksuaalvähemused ja ühiskond”. Oli väga pingeline aeg, kuid keegi ei teadnud siis veel kindlalt, mis käigu ajalugu võtab. Ent just sellistel aegadel, kui leiavad aset pöördelised muutused, mida varjutab ebakindlus lõpptulemuse suhtes, kerkivad pinnale seksuaalküsimused. Suhtumine lesbidesse, geidesse, biseksuaalsetesse ja transseksuaalsetesse (LGBT) inimestesse on alati olnud kultuuri proovikivi, mis annab tunnistust ümbritseva elu sügavamatest allhoovustest.

Toonane konverents mõjus sügavalt nii mulle kui ka usutavasti kõigile teistele osalejatele. Koos kolleegidega sõitsin Tartusse, kus kordasime oma loenguid homoseksuaalsuse ajaloolistest käsitlustest ja lesbide seksuaalse identiteedi mitmekesisusest. Meid hämmastas, kui erinevad veendumused olid sealsel publikul võrreldes Tallinna konverentsil osalejatega. Tartu kuulajaskond, mis suuresti koosnes „professionaalidest” – akadeemikud, doktorid ja psühholoogid –, nägi homoseksuaalsuses ikka veel eelkõige probleemi, millega ühiskond peab tegelema. Tallinnas domineeris arutlusteemana siiski see, et probleem ei ole mitte homoseksuaalsus ise, vaid ajaloolised ja kultuurilised hoiakud.

Stonewalli rahutused, mis toimusid 1969. aasta 28. juunil, olid, nagu geikirjanik Edmund White on kirjutanud, justkui meie Bastille’ päev, „meie elu pöördepunkt”. Geide müütides on see mäss päev, mil

„lillad” astusid politseile vastu. Inspireerituna Stonewalli sündmustest asutati üsna pea New Yorgi geide vabastusliikumine, mis varsti levis kulgutuna üle Ameerika ja ületas aasta jooksul Atlandi ookeani. Muidugi oli ka varem lääne ühiskondades toimunud rohkesti geide reformiliikumisi, kuid need ei olnud tingimata ennast ise homoseksuaaliks deklareerinute liikumised ja kindlasti ei olnud need massilised.

KAPIST VÄLJA

Homoliikumine tähendas esmajärjekorras uue identiteedi maksmapanekut. Selle otseseks sümboliks oli vanade üldkasutatavate halvustava varjundiga väljendite – *queer*, *faggot*, *poufter* inglise keelt rääkivates maades ja samalaadsed nimetused muudes keeltes – kiire hülgamine, eelistades uut universaalset tähist gei.

Rohkem kui sajandi vältel olid homoseksuaalsete kalduvustega mehed ja naised toetunud oma enesetajus seksuaalsetele ja emotsionaalsetele vajadustele ja ihadele, kuid see oli põhiolemuselt individuaalne võitlus, mida saatis ka omajagu enesevihkamist ning hirmu seaduste ja sotsiaalse põlu alla satumise ees. Enamik homoseksuaale elas oma elu varjatult ehk n-õ kapis. Homoliikumine pakkus neile võimalust saada nähtavaks ja kapist välja tulla. Kapist väljatulek oli enesehukuse ja enesekindluse märk. Nagu on väitnud inglise sotsioloog Ken Plummer, olid seksuaalsed lood, mis pinnale tõusid ja kõnelesid uuest kollektiivsest teadlikkusest, oma iseloomult kapist väljatuleku lood. Need lood rääkisid põhiliselt kannatustest, eneseavastamisest ja valgustusest, millest kajasisid tuhanded autobiograafiad ja

biograafiad, suulised jutustused, dokumentaalfilmid ja filmid üle terve maailma.

Paljud lood rääkisid armastusest, sõprusest, võrgustikest ja kogukonnast. Kuid väga suur hulk ka seksist. Paljude geide, kuid ka paljude lesbide jaoks oli see ennekõike seksuaalrevolutsioon, võimalus ellu viia ihasid, mida liiga kaua oli alla surutud. 1970. aastad, mis järgnesid Stonewallile, olid masside jaoks seksuaalse eksperimenteerimise aeg: esitati väljakutse kultuuri monogaamsetele standarditele. Seks oli nauding, kuid astudes üle piirangutest ning näidates erootiline ja inimlik olemise eri viise, omandas seks ka poliitilise tähenduse. Seksuaalne vabaneimine oli paljude jaoks homoliikumise põhieesmärk ja tänapäeval võite kuulda, kuidas paljud tolle lääne generatsiooni esindajad kurdavad, et hilisem rõhuasetus sellistele teemadele nagu homoseksuaalide adopteerimisõigus, samasooliste abielud ja homope rekonnad on algse suuna hülgamine.

Kuid nagu Michel Foucault on juba hulk aega tagasi tõdenud, ei ole kindel, et seks iseenesest võiks kunagi olla võimule vastu astumise lähtepunkt. Oma seksuaalsuse näitamine oli meie sotsiaalse vabaduse oluline osa, kuid nagu jällegi Foucault on väitnud, said homoliikumise tõeliselt radikaalseks tagajärjeks suhted, mida me arendada tohtisime: nii esitati selle pakutud sõprussuhte status quo’le palju radikaalsem väljakutse kui rohkema seksi nõudmine, ükskõik kui personaalselt vabastav see näida võis. Järgneva aastakümne vältel sai eriti HIV/aidsi puhkemise tõttu selgeks, et kui tähtis seksuaalne vabadus ka poleks, LGBT-võitlus puudutab rohkemat kui seda. Ta puudutab ka hoolivust, vastastikust vastutust ja ar-

• Isegi kõige hierarhilisemas ühiskonnas arendavad naised ja mehed võrdseid ja vastastikuseid suhteid.

mastust ning hoopis see oli tõepoolest radikaalne.

Üsna pea sai selgeks, et ei ole olemas sellist asja nagu üksainus homoidentiteet. Selle asemel toimus uute identiteetide dünaamiline plahvatus. Lesbide ei olnud algusest peale tahtnud allutada oma võitlust geide vajadustele ja kirgedele. Kõrvalsaadusena tekkis terve spekter muid identiteedivariante.

ÜHTAINSAT HOMOIDENTITEETI POLE

Kuuldus ka teisi hääli, rahvusvahemustesse kuuluvate lesbide ja geide hääli, mis väitsid, et seksuaalset vabadust on defineeritud nii, et tulemus on saanud liiga valge, liiga meessoost ja liiga keskklassi juurde kuuluv. Iga rahvuslik kogemus osutus ameerikalikust normist pisut erinevaks. Muud poliitilised, kultuurilised ja religioossed mõjud vormisid erinevaid identiteedimustreid: homomarksiste tasakaalustasid homokonservatiivid, isegi homofašistid; me nägime oma eripära eest võitlemas homokristlasi, homojuute, tänapäeval isegi homomuslimeid.

Uued lesbi- ja geiteoreetikud rääkisid seksuaalsuse „sotsiaalsest tõlgendamisest“, väites nagu minagi, et seksuaalne identiteet on ajalooline konstruktsioon. Ei ole olnud midagi sellist nagu üks kindel homoseksuaalsus, vaid palju eri homoseksuaalsusi (ja ka palju heteroseksuaalsusi), millest tulenes ka palju eri elustiile. Identiteetid, väidan ma ise, olid konstrueeritud – kindlate sotsiaalsete olukordade ja võitluste produktid. Kuid identiteedil on ka oma varjukül: see limiteerib, paneb paika, potentsiaalselt ajab su nurka, niimoodi toimisid isegi homoliikumise kiiluvees tekkinud uued identiteetid. Identiteete ei piisanud – või ehk oli neid liiast.

INSPIRATSIOONI ANDIS VASTUKULTUUR

Ameerika homoliikumine on ennast algusest peale pidanud laiema radikaalse, isegi revolutsioonilise liikumise osaks. Selle vahetuks inspireerijaks oli vastukultuur, vastuseis Ameerika imperialismile, mustanahaliste vastuhakk ja teise laine feminism. Paljud homoliikumise esialgsed väljendid pärinevad nendest liikumistest: *gay power* kordas kajana väljendit *black power*, geide vabastusliikumine kordas kajana naiste vabastusliikumist. Oma identiteedi rõhutamise puhul oli keskne tähtsus kollektiivse võitluse ja ühtsuse tunnel. See oli massi solidaarsuse tunne, mis julgustas üksikisikuid esile astuma.

Alates 1970. aastate algusest võis täheldada kogukonna ühise eneseväljenduste plahvatuslikku kasvu enamikus lääneriikides: naabruskonnad, klubid, baarid, eneseabi- ja kampaaniarühmad, telefoniliinid, ajalehed, ajakirjad, poliitnõupidamised, usuvõrgustik, mobiliseerumine tervisekõikumistes, eriti seoses HIV/aidi levikuga 1980. aastate alguses, seksuaalsed subkultuurid, poed, restoranid, ametiühingute fraktsioonid, õiguskampaaniad, lastevanemate tugirühmad, vägivalvastatud kampaaniad, üliõpilasarühmitused, õpetajate ühingud, äriühingud. Liikumine oli muutunud tugevaks võrgustikuks – mõnikord võitlevaks, kuid tihedalt seotud, lõdvalt organiseeritud ning emotsionaalselt ja seksuaalselt põimunud kodanikuühiskonnaks, pidevas arutelus tähenduste ja võimaluste, lootuste ja ihade üle. Iroonia seisnes selles, et parim viis eraelu kaitsa oli see avalikkuse ette tuua.

Jõulise homoavalikkuse kasv enamikus lääneriikides tekitas uusi küsimusi sellest, mis suunas edasi liikuda. Näeme tekkimas kaht suunda.

Ühelt poolt oleme tunnustajaks selle konsolideerumisele, mida Steven Epstein nimetas geide etniliseks identiteediks. See kehtis eriti USA-s, kus mõte homoseksuaalide rahvuskuuluvusest sobitus vabalt juba eksisteerivate mudelitesse ja kohe tekkisid vähemuse staatusega seotud nõudmised. Selliseid arvamusi toetasid tugevad naabruskonnad, nagu Greenwich Village'is. Kuid ehk oli vähemuslähenedamine oluline hoopis selle poolest, et see soodustas arutelu: võtkem näiteks mõte identiteeti ja kogukonda kujundavast ühest kindlast seksuaalsest orientatsioonist.

Homoliikumine oli saanud alguse mõttest vabastada inimeste homoseksuaalsus. Homogeeni või homoaju otsimisest sai nüüd paljude meelest vähemusõiguste nõudmise lahutamatu osa. Seksuaalset orientatsiooni ja identiteeti vaadeldi kui seadusliku sotsiaalse identiteedi alust. Eriti USA-s nähti mõttes „me oleme selliseks sündinud“ olulist alust

Jeffrey Weeks

tunnustatud vähemuse staatuse saamiseks. Demokraatide 2007. aasta eelvalimistel muutus see mõne homoliikumise osaleja jaoks lausa usuküsimuseks: kandidaatidelt otsiti kinnitust, et nood usuvad sellise seksuaalse orientatsiooni bioloogilistesse tagamaadesse, ja kõhklejad pidid olema ettevaatlikud.

Teisalt, nagu oleme näinud, toimus tegelikult identiteetide mitmekesisustumine, subjektiivsuste, poliitiliste ja kultuuriliste projektide paljus: identiteedipoliitika paljundamine. Paljude jaoks oli seksuaalsus eelistus, mitte ettemääratud orientatsioon, pigem valik kui saatus. Sellelt pinnalt kerkis esile seisukohade mitmekesisus. Ühtsus oli poliitilise asendi, mitte loomupärase vastastikuse poolehoiu küsimus.

SEKSUAALSUS JA VÕIM

Homoliikumine lähtus homoseksuaalide rõhumi- se ideest ja seda peeti osaks rõhumi- se omavahel seotud avaldumisvormidest – algusajal peeti nendeks tüüpiliseks kapitalismi ja patriarhaati. Kuid katsed seostada homoseksuaalide rõhumi- st kapitalismi või patriarhaadiga osutusid viljatuks, sest võimusuhted põimuvad tüksteisega viisil, mida pole alati lihtne lahti harutada. Individuaalne identiteet kujuneb hulga vastuoluliste dünaamiliste ilmingute – klassi-, soo-, rahvuskuuluvuse ja rassi ning muude mõjutajate nagu rahvus, usk, geograafia, vanus ja generatsioon, oskused ja võimetus – kokkupuutepunktis.

Seksuaalsuse eri vormide vastastikuse mõju või domineerimise sedastasid esimesena 1980. aastate mustanahalised feministid, kui selgus, et valgenahaliste naisõiguste analüüs ei kajastanud kõigi naiste kogemusi. Samuti sai selgeks, et varases järgus ei käsitletud homoteooria võimalike vormide rohkust.

Nüüd on nende küsimustega tehtud hulk tööd ning LGBT-teooria seksuaalsuse sotsiaalse staatuse ja heteronormatiivsuse analüüs on muutunud üha keerulisemaks. Varasem homoteooria ja hilisem *queer*-teooria on üritanud näidata, et homoseksuaalse ja ebaortodokse soolise käitumise vastane vaenulikkus on korraldatud ja süstemaatiline. Näiteks selle asemel, et tegeleda homoseksuaalsuse ajaloolise esilekerkimisega, on *queer*-teoreetikud püüdnud rohkem tähelepanu selle iha sotsiaalse ülesehituse tõlgendamisele, mis sellised kategooriad ja subjektiivsuse üldise vajalikuks muutis. Nagu Dennis Altman päris homoliikumise alguses märkis, polnud selle liikumise ülim eesmärk mitte homoseksuaali vabastamine, vaid homoseksuaali – ja ka heteroseksuaali – mõistest vabanemine.

Homoliikumise varases järgus osalejad lähtusid sellest, et homovabadus ei sobinud kokku senise seksuaalelu korraga. Kuid alates 1970-ndatest on ühiskonna suhtumine muutunud märkimisväärselt, kui

gi ebaühtlaselt liberaalsemaks, eriti Lääne-Euroopas, Austraalias ja Põhja-Ameerikas – isegi USA-s, kus LGBT õigusi ägedalt vaidlustatakse. Enamikus neis riikides on saanud normiks formaalne võrdõiguslikkus: seadusi on reformitud, homoseksuaalide inimõigusi tunnustatud, ka seksuaalvähemustele on laiendatud õiguslik kaitse. Ühendkuningriigis on LGBT-inimeste õiguslik olukorras 2000. aastast alates toimunud märkimisväärne muutus: näiteks sootunnustamise seadus (*gender regulation act*) näeb ette sugu vahetanud inimeste õigust muuta oma juriidilist määratlust naise või mehe ja võrdset adopteermisõigust ning samasooliste isikute paarisuhete ametliku tunnustamist, andes samasoolistele paaridele sisuliselt samad õigused mis heteroseksuaalsetele abielupaaridele. Üldjoontes on LGBT-poliitika uueks proovikiviks saanud samasooliste paarisuhete ja abielu ametlikkuse küsimus, mida enamik EL-i liikmesriiki on eri määral tunnustanud.

Paljude LGBT-inimeste endi jaoks on see olnud samm täie- ja võrdõiguslikuks kodanikuks saamise poole. Paljude queer-kriitikute meelest on see siiski vaid status quo piiresse jääv kohanemine või assimilatsioon. Nad viitavad täiesti põhjendatult tegelikkusele, mida iseloomustab homofoobsete rünnakute jätkumine ja aktiivne diskrimineerimine paljudes eluvaldkondades. Paljudes maailma piirkondades, näiteks Iraanis, on homoseksuaalsusevastane vägivald ja diskrimineerimine seotud religioosse fundamentalismiga ja läänelike väärtuste tõrjumisega. Mõni kriitik on hiljutisi reforme seostanud neoliberalismi esilekerkimisega globaalsel skaalal, väites, et formaalne võrdõiguslikkus ja samasooliste abielud on lihtsalt võimude riugas, mis loob nende jaoks uue maailmakorraga paremini sobituvaid alamaid.

PIKK TEE ON KÄIA

Kuigi oleme Stonewallist saadik kaugele jõudnud, on meil käia veel pikk tee. Paljudes Aafrika piirkondades ja Kariibi mere maades on koloniaalajastu järgsed valitsused homoseksuaalsuse avalikult hukka mõistnud kui midagi läänest imporditud.

Venemaal ei ole homoseksualismi formaalne legaliseerimine muutnud konservatiivsete moraali jõudude suhtumist ning 2006. aasta alguses tehtud katse korraldada homode diskrimineerimise vastane meeleavaldus kohtas vene õigeusu, muslimi ja juudi usu liidrite mürgist vastuseisu. Õigeusu piiskop võrdles homoseksuaalsust pidalitõvega, samal ajal kui äärmusrahvused ründasid geiklubi, karjades: „Surm pederastidele!“ ja „Venemaa venelastele!“

Kuid ometi ma usun, et viimase 40 aasta jooksul on ühiskonnas toimunud sügavad ja põhjanevad nihked. Võtmesõnaks on esindatus.

• Homoliikumine tähendas palju enamat kui võitlust seksuaalse vabaduse eest: see puudutas ka hoolivust, vastastikust vastutust ja armastust ning hoopis see oli tõepoolest radikaalne.

Lesbid ja geid on mitmel pool saavutanud uue avaliku kuvandi: kaunite kunstide vallas, teatris, poliitikas, ametiühingutes, akadeemilises maailmas, äris, televisioonis, ajakirjanduses, poliitiseis – 2006. aastal pälvis poliitiseinik Ühendkuningriigis tiitli Mr Gay UK. Nende valdkondade prominentsetel kohtadel võib nüüd näha isikuid, kes on avalikult lesbid või geid. Kuid ka avaliku elu kulsside taga on toimunud midagi, mis on vahest tähtsamgi. Tuhanded LGBT-inimesed on vaikselt oma elu üles ehitanud, käitades nagu täisväärtuslikud ühiskonnaliikmed, võttes endale õigusi ja vastutust tihti seaduselt avantsiks ning luues olukorra, millele seadus peab lõpuks reageerima ja sellega kohanema. Just see, et inimesed otsustavad ise oma elu üle, nõudes endale tavapäraseid õigusi, ongi märk tõelisest muutusest.

VÕITLUS INIMLIKKUSE PÄRAST

Kui sügavalt juurdunud need muutused on? Terves maailmas tuleb ette seda, mida ma nimetan seksuaalseks ülekohtuks, ja millest piisab vähimagi optimismi kustutamiseks. Üle maakera suunatakse eriti naistele ja seksuaalvähemustele konservatiivset seksuaalmoraali nõudvaid avaldusi, tihti rahvuse või usu, sugude ja heteroseksuaalsuse vaheliste piiride säilitamiseks. Samal ajal on olemas uut sorti teadlik seksuaalõiguste tähtsusest.

Võitlus inimõiguste pärast ei ole probleemivaba. Naiste õiguste tunnustamine ei tähenda näiteks, et saaks juba teha üldistusi selle kohta, mida need õigused tegelikult tähendavad. Seda näitavad vaidlused selliste küsimuste üle nagu naiste näo katmine, sunnitud ja määratud abielud, rasedustestide vahendite kättesaadavus ja muu selline.

Nagu väidab Judith Butler (2005), ei ole LGBT õiguste eest võitlejate nõudmised tingitud lihtsalt erihuvidest: need tõstatavad tähendusrikkaid küsimusi sellest, mida tähendab olla inimene globaliseerunud maailmas, mis suuresti ikka veel otsib võimalust eitada mitteheteroseksuaalide või transseksuaalide inimsust. Seksuaalsus on midagi enam kui lihtsalt üksikisiku tunnus. See on hakanud defineerima suhet iseenda ja teistega, inimese inimlikkust. LGBT-inimesed peavad tõstatama küsimusi ebaõigluse kohta, millega nad silmitsi seisavad, sest kui nad seda ei tee, siis seatakse nende inimlikkus edaspidi küsimärgi alla. Kinnitada LGBT identiteetide väärtust ja eluviise tähendab senise tegelikkuse vaidlustamist ning osutamist, et seksuaalne ja inimlik võib olla mitmel eri moel. Võitlus seksuaalõiguste pärast on lõppude lõpuks võitlus inimeseks olemise pärast. Nii nagu diskrimineerimine, eelarvamused, rõhumine ja eksploateerimine tähendab täieliku inimlikkuse keelamist, nii annab õiguste nõudmine kinnitust inimvõimaluste mitmekülsusest.

Positiivsed vabadused (õigus privaatsusele, vastastikusele nõusolekul põhinevatele seksuaalsuhetele, üksikisiku sõltumatusele, omaenda keha üle otsustamisele, teistsuguste eluviiside tunnustamisele, paarisuhete valikuvabadusele ja armastusele) on elamisväärsel elu ehituskivid, kuni need ei lähe vastuollu teiste isikute õigustega ega põhjusta neile kahju. Sel põhjusel toetan ma samasooliste abielusid ja neile vanemlike õiguste andmist: mitte sellepärast, et ma arvan, nagu peaks igaüks abielluma ja lapsi saama, ning kindlasti mitte sellepärast, et see muudab meid kõiki auväärsemaks, vaid kuna ma arvan, et inimestel peaks olema põhimõtteline õigus valida millegi tegemise või mittetegemise vahel. Neid valikuid tehes laiendame abielu, seksuaalõiguste ja kodakondsuse võimalusi.

Isegi kõige hierarhilisemas ühiskonnas arendavad naised ja mehed võrdseid ja vastastikuseid suhteid. Isegi homofiobes ühiskonnas leiavad nii mehed kui ka naised üksteisega armastust ja austust. Isegi kõige individualistlikumas kultuuris suudavad inimesed ikka saavutada ühtsus- ja solidaarsustunde.

Üleilmastumist ja üksikisiku seksuaalõigusi puudutava arutelu vähem märgatav, kuid kõige olulisem tunnusjoon on, et suureneb arusaamine nii teiste haavatavusest kui ka naudingust. See sisaldab humaansust ja kinnitab inimestevahelise sidet, mis aitab meid erinevuste kuristikust üle. ●

Artikkel on lühendatud versioon konverentsi „Mehed, naised ja teised“ avaettekandest (Tallinna ülikooli RASI soouuringute keskus, 1.–2. oktoober 2009)

Tõlkinud Maarja Oder

Paul Cameron

„Brünost“ tuttav homofiob käis Tallinnas

Suurema avalikkuse tähelepanuta väisas Tallinna aprillis homofiob vastasuse kuulutaja **Paul Cameron** ja pidas usuinstituudis loengu. Cameron on mees, kes sai maailmakuulsaks tänu geiteemalisele pilafilmile „Brüno“, kirjutab ajakirjanik **Fagira D. Morti**.

Astakümneid on maailmas võideldud tolerantsuse nimel ja seega on avalikult homofiob vastaselt meelestatud tegelased pigem taunitud kui soositud. Kuigi leheartiklite kommentaarides on ülekaalus homofiob vastas sõnavõtt, pole suures maailmas just kuigi levinud, et mõni avaliku elu tegelane võtaks oma ametlikku seisu kohta väljendades sõna homofiob vastu. Kui ka sisimas ollakse homofiob, ei rutata oma sallimatut meelsust avalikult kuulutama.

Paul Cameronil seda kompleksi pole. Ta kõneleb kõigile, kes vähegi kuulata viitsivad: homofiob on saatana, nad on väga suure tõenäosusega sarimõrtsukad ega sure loomulikku surma, vaid suguhaigustesse. Nad joovad uriini ja seksivad alaealistega, nad on perverssed hälvikud, kes kurnavad riiki, ei paljune ja seega parasiteerivad. Homofiob ei tohiks lapsi kasvatada, sest nii toodavad nad uusi endasuguseid. Cameron arvab, et homofiob võiksid muutuda heteroseksuaalseks, kui vaid tahaksid, aga nad ei taha. Kui homofiob vastaslastel lasta abielluda, siis poleks need abielud nagunii püsivad, leiab Cameron, ja seega on mõtetu neid abielusid lubada. Ka monogaamses suhtes ei suuda homofiob Cameroni veendumuste kohaselt olla, pealegi on nende pereelu vägivaldsem kui heteroseksuaalsetel paaridel. Ehk siis: kõige rohkem peksavad homosid homofiob ise.

VANA KOOLI MEES

Cameron on vana kooli mees, ta tugineb oma nn teaduslikes faktides suurelt jaolt aastakümneid vanadele uurimustele, mis on juba ammu kas ümber lükatud või pole kunagi tõsiseltvõetavad olnudki. Cameron on otsinud välja talle sobivad faktid, sõelunud hoolikalt lektüüri ja leidnud hulgaliselt tsitaate, mis tema maailmapilti toetavad. Praeguseks on tea-

da, et HI-viirus või suguhaigused ei vali inimest elustiili või seksuaalse sättumuse järgi. Teatakse, et ka homofiob ihkavad lapsi saada ja saavad neid, kasvataes neist täiesti tublisid ilmakodanikke, kes võivad „homofiob õuduseks“ luua täiesti normaalse heteroseksuaalse perekonna.

Vaatamata kahtlasele maailmakuulsusele kõlas Paul Cameroni jutt üsna mannetult. Teda 9. aprillil usuinstituuti kuulama kogunenud seltskond oli väike, sellest osa moodustasid homofiob vastas, kes tulid kohusetundest (?) kuulama, mida nende kohta räägitakse.

Cameron on tüüpiline silmakirjatseja, faktide väänaja, usukuulutaja. Ta on oma tööspidamistes veendunud. Arvates, et homofiob on halvad, tahab ta, et ka teised nii arvaksid, ja seda ei saa talle ju ette heita. Võib arutleda, et homofiobi elu on tänapäeval sama raske kui homofiob vastaslastel aastaid tagasi. Cameroni tee on okkiline, ka teda ennast on taga kiusatud ja kapihomoks peetud. Kui mees nii paaniliselt homofiob vastas vastu võitleb, siis peab tal sellega olema isiklikum suhe?

Kogu oma homofiob vastas juures on Cameroni õpetustel veel üks konks: ta paistab naisi südamest vihkavat. Paraku on naised vaja paljunemiseks ja seega tuleks neid Cameroni vaadete kohaselt võtta kui paratamatust. Filmis „Brüno“ kurdab Cameron, et naised vinguvad liiga palju, aga nad on meeste jaoks siiski head. Naised on ajuvabad ja irriteerivad, laialivalguvad. Naised on lihtsameelsed sünnitusmasinad.

Aga nagu ma juba mainisin, Cameron on vana kooli mees. Ta esindab maailmapilti, kus naine on madalam olend, kes on mõeldud kodu istuma ja meest teenindama ja kellega tuleks suhelda nagu koduloomaga. Veider, et sellise suhtumisega mees homosid tõsiselt vihkab! Võimalik, et ta vihkab laiemas laastus üldse intiimset lähedust, olgu siis kellega tahes. Kuid see on puhtalt spekulatsioon.

Kitt, mis hoiab koos maailmavaateid ja vennaskondi

Sallimatus seksuaalvähemuste vastu on ajaloos sundinud vähemustesse kuulujaid oma kirgi varjama, tehes nad teinekord kergeks saagiks väljapressijatele, kirjutab kolumnist **Andrei Hvostov**.

N

õukogude Liidu heaks spioneerinud nn Cambridge'i viisiku loole tuginedes tahaks püstitada kaks küsimust: mil määral on homoseksuaalsus seotud spionaažimaailmaga ning kas inimese poliitiliste veendumuste ja homoseksuaalsuse vahel on mingi seos?

Esmalt meenutame põhifakte. Cambridge'i viisik (Cambridge Five) oli Suurbritannias 1950. aastate alguses tegutsenud Nõukogude spioonide võrgustik, mille liikmete saavutuste tipp langeb tõenäoliselt Teise maailmasõja päevisele.

Viisiku kuulsaimad liikmed on Kim Philby ja Anthony Blunt. Philbyl õnnestus paljastamise järel põgeneda N Liitu (1988. aastal tuli KGB mõtlele anda välja Philby kujutisega postmark ja see omakorda sundis dissidentist poeeti Josef Brodskit kirjutama võib-olla maailma kirjanduses kõige vapustavama süüdistuse Nõukogude salapolitsei töömehedite kohta – Philby näo kujutamine margil on põhjus, miks Brodski j'accuse sai filatelistlikele kirgedele vihjava pealkirja „Koguja rööm“).

Viisiku teine prominent Anthony Blunt oli multitalendist kunstiteadlane (õppis ülikoolis matemaatikat, siis tegi endale nime filoloogina), kellele kõrgeadli hulgast pärinemine ja kaugel suguluse kuninganna emaga tagas Briti õukonna kunstivarade hoidja ihaldusväärse koha.

Nagu Philby ja Blunt, nii olid ka viisiku ülejäänud liikmed marksistid ja homo- või biseksuaalid.

Kuna marksism ja homoseksuaalsus olid 1920.–30. aastatel Cambridge'is aktsepteeritud eluhoiakud, siis ei olnud selliste kalduvustega inimeste ühiskondlik edenemine ei enne ega ka pärast sõda Inglismaal takistatud.

Nõukogude luurajaks olemist selles ühiskonnas siiski ei tolereeritud.

Anthony Blunt paljastati lõpikult 1964. aastal, kui üks ameeriklane rääkis Briti vastuluurele, kuidas teda oli Cambridge'i õpiaastatel püütud värvata Nõukogude luuresse. Värbajaks oli Blunt. Tagantjärele pakub mõtlemisainet see, et esimesed kahtlused langesid Bluntile juba 1951. aastal, kui kaks talle lähedal seisnud meest – samuti viisiku liikmed – põgenesid paljastamise järel N Liitu. Briti vastuluureteenistuse agendid pinnisid Blunti järgnevate aastate kestel üksteist korda (nimetatagu seda intervjuueerimiseks või ülekuulamiseks), saavutamata ülestunnistust.

Ta murdis 1964. aastal. Või pigem murdis Briti salateenistus, sest ülekuulajad saavutasid Blunti ülestunnistuse suuresti tänu sellele, et kuninglikule kunstiteadlasele lubati põhilikult säilitada kõik tema senised ametikohad ja autiitlid. Ehk otsesõnu: vastutasuks ülestunnistuse eest lubati asi kinni mätta.

Blunt nautis erikohtlemist kuni 1979. aastani. Sel aastal ametisse vannutatud peaminister Margaret Thatcher muutis senist kokkulepet. Parlamendis

Topeltagent Harold „Kim“ Philby (paremal) 1968. aasta novembris Londonis.

FOTO: CORBIS

Mono- ja multimaskuliinsus

Homofobia aluseks on arusaam ainsast (õigest) mehelikkusest. Kui see arusaam murenema hakkab, siis väheneb ka homofobia, arvab **Voldemar Kolga**.

Kui mina olin poisike, siis sooküsimust ei olnud. Poisid olid poisid ja tüdrukud olid tüdrukud, s.o soorollid olid paigas ega vajanud arutamist. Noorte Häälel ei vajunud artikleid sel teemal. Homoseksuaalsus oli

haigus, mille eest pandi vangi, ja homofobid olid korralikud kodanikud, kes toetasid jäägitult NSVL-i poliitikat. Soo määratlemise teema üleskerkimine viitab ühiskonnas toimuvatele protsessidele ja vastuoludele, mis nende vahel valitsevad.

Paraku elab homofobia NSVL-ist kauem ega ole mingeid märke selle kadumisest. Tooksin näiteks mõned *online*-ajalehest võetud homofobide ütlused: „Ühiskonna homoseerimine on tee inimkonna lõppemisele. Sugu jätkavad ja elu maakeral ikka normaalsed inimesed. Mis imeloomad need peded on, et neile on erikohtlemist vaja? Tolerantsus, kallid rahvas, on demokraatiale kõige suurem oht.”

Sellised lauseid võib leida tuhandeid. Homofobid on veebimeedias väga aktiivsed, luues mulje, et nende maailmavaade on domineeriv ja teistsugune kuulub hävitamisele. Ei mingit sallivust, sest see on demokraatiale kõige suurem oht!

Ma küll usun ja loodan, et praegu ei toimu ei sugudevahelist ega homovastast sõda: Mars pole läinud sõtta Venuse vastu ega Venus Marsi vastu, aga sugude rindel on kuidagi rahutu. Käivad väikesed mõõduvõtmised Marsi enda peal, s.o meeste omavahelised jõukatsumised. Püütakse välja selgitada, kes on õige mees.

KAS „ÕIGE” MEES ONGI VÄGIVALDNE?

Aru saamaks, kes on „õige mees”, tuleb minna teaduse maale, s.o argiteadusest ei piisa küsimuse selgitamiseks. Argiteaduse tasandil tundub nagu olevat kõik selge, mees on mees ja mees teab, mida teeb. Teaduses aga algne (näiline) selgus kaob, mehi uuritakse erineval viisil, lähtudes eri metodoloogiatest. Mees ja mehelikkus seostub muutuva majanduse ja tehnoloogiaga, rahvusega (milline on eesti mees?), tervise, perekonna, isaduse, hariduse, isikliku elu, seksuaalsusega. Ja nii edasi. Samal ajal jäävad muutumatuks mõned probleemid: mehed ja vägivald, mehed ja tipp-positioonid suurfirmades, aga ka ülikoolides ja teaduses.

Meeste või maskuliinsuse seos vägivaldaga on kõige tugevam ega taha kuidagi nõrgeneda. Kas „õige” mees ongi vägivaldne, kuna see oleks nagu meestele igiomane? Kas ongi nii, et kui ütlen „vägivald”, siis tuleb meelde mees? Kas meeste vägivald tuleb ajast (testosteroonist jms) või kultuurinormidest? Kumbki vastus pole hea, sest mõlemad viitavad suurele püsivusele.

Sellistes umbolukordades tuleb vahetada paradigma, minna teise uurimissüsteemi. Asi on selles, et meesuuring ainsuses viitab ühele ja (tõelisele) maskuliinsusele ja selle kandjale, kes on vaja avastada. Nii kui öeldakse „mees”, siis omistatakse talle kindel komplekt omadusi, sh ka agressiivsus: mehe omadused ja rollid on välja kujunenud juba ürgajast.

Arusaam ainsast (õigest) maskuliinsusest on aluseks homofobia. Kui keegi teine ei vasta „õige mehe” ettekujutusele, siis on põhjust teda vihata. Homofobiast võivad olla vaevatud nii mehed kui ka naised. Homofobiat ei põhjusta homod, vaid inimese enda hoiakute ja väärtuste süsteem ehk kujutelm väärtuslikust mehest. Homofob ise muidugi nii ei mõtle, vaid kannab oma homoviha homodele. Homofobiaavastused kampaaniad ei pruugi avaldada inimestele mingit mõju, sest väärtussüsteemid on konservatiivsed. Homofobia tu-

Kaader filmist „Brokebacki mägi”

gineb tugeval piiril, mis eristab „normaalseid” mehi „ebanormaalsest”. See piir on läbitungimatu nagu raudne eesriie Nõukogude ajal.

Meesuuringutest on saanud maskuliinsuste uurinud: ainsuses olev mehelikkus on asendunud mitmuses väljenduvate maskuliinsustega. Ühe mehelikkuse asemele on tekkinud palju mehelikkusi ehk maskuliinsusi. Bob Connell (2005) on kirjutanud ülipopulaarse raamatu „Masculinities”, kus üksainus õige maskuliinsus killustub paljudeks maskuliinsusteks. On palju eri viise olla mees eri ühiskondades ning erinevate meeste vahel kujunevad välja erinevad soolised suhted. Maskuliinsus ei ole sünnipärane omadus, vaid ühiskondlike protsesside tulem. Erinevate maskuliinsuste taga tuleb otsida erinevat sotsiaalset konteksti. Ma ei viita erinevustele näiteks meie ja kreeka meeste vahel, vaid isegi Randveres ja Urvastes elavatel meestel võib olla erinev maskuliinsus, sest nad elavad erinevat elu.

Olen sunnitud järeldama, et domineeriva ja selgepiirilise maskuliinsuse kõrval eksisteerib hulk omanäolisi maskuliinsusi. Selline järeldus on teaduse arengule üldse tüüpiline, näiteks kreeklased pidasid kunagi aatomit jagamatuks. Praeguseks on aatom teadlaste jaoks killustunud paljudeks elementaarosadeks. Maskuliinsuse pilt on samuti diferentseerunud nagu aatom.

MEHELikkuse palju palgeid

Ja mis eriti huvitav: just ühtse hegemoonilise maskuliinsuse purunemine on hea eeldus homofobia vähendamiseks. Ühiskonnas hakkab levima arusaam, et ei ole ühtainust mehelikkust, vaid mehed teevad oma mehelikkuse näitamiseks eri asju. Mehelikkust

võib tõendada tarkuse, julguse, agressiivsuse, leidlikkuse, õrnuse, koostöö, sallivusega. Ja nii edasi. Mehelikkust ei pruugi ilmutada ainult vägivaldse käitumisega.

Kui oleme hakanud nägema paljusid maskuliinsusi, siis kerkib eri mehelikkuste vaheliste piiride küsimus. Vaataksin maskuliinsusi ja homofobiat Juri Lotmani teooria kaudu, kus piiri mõistel on oluline koht. Lotmani vaimus võiks öelda, et piir on tõlke-mehhanism, mis teeb arusaadavaks teisel pool piiri asuvad maskuliinsused. Piir tõlgib üht mehelikkust teisele mehelikkusele.

Lotmani kultuuriteooria pakub võimalusi isegi homofobia mõistmiseks. Rein Veidemann viitab Keeles ja Kirjanduses (2008, nr 10) Lotmanile: „Ükski mõtleav seadeldis ei saa olla monostruktuurne ja ükskeelne: ta peab ilmtungimata lülitama endasse mitmekeelsed ja vastastikku tõlgitavad semiootilised moodustised.” Olen kogunud, et ühest keelest teise tõlkimine tekitabki arusaama asjast. Ükskeelne olend on tõesti umbkeelne. Muidugi ei ole võimalik elada monokultuurisena, kultuurne inimene on automaatselt multikultuurne. Samamoodi ei saa maskuliinsus olla monostruktuurne, koosneda ainult ühest maskuliinsusest. Selline maskuliinsus on umbkeelne ega ole arusaadav ei iseendale ega teistele.

Multimaskuliinsus on tõlkimisvõimeline „mõtlev seadeldis”.

Juri Lotman oleks vahest öelnud, et mees peaks vabanema monomaskuliinsusest, et mõista paremini teisi mehi, üldse inimesi. Olles üheülbaline, ei suuda mees ka ennast mõista. Vanasti öeldi, et inimene oli vaimust vaene. Multimaskuliinsus vabastab mehe homofobiast ja teeb ta vaimselt rikkaks.

• Homofobid on veebimeedias väga aktiivsed, luues mulje, et nende maailmavaade domineerib ja teistsugune kuulub hävitamisele.

• Mehelikkust ei pruugi ilmutada ainult vägivaldse käitumisega. Mehelikkust võib tõendada tarkuse, julguse, agressiivsuse, leidlikkuse, õrnuse, koostöö, sallivusega.

Naised, kes ei mahu raamidesse

Kui geimuusikutele on tihti esiplaanil glämmimängud, mõjuvad lesbimuusikud pigem sotsiaalkriitiliselt, kirjutab muusikateadlane **Brigitta Davidjants**.

Geidega võrreldes vaevab lesbilisi popmuusikuid sama häda mis naisi üldse: kui homoseksuaalseid mehi on ajaloo stigmatiseeritud, siis naised on lihtsalt nähtamatud või on nende mängumaa palju väiksem.

Muusikateadlase Philip Bretti ja soouurija Elizabeth Woodi sõnul olid naistele varasemal ajal ka muusikamaailmas lubatud vaid kindlad rollid, näiteks diiva või harfimängija, aga kindlasti mitte helilooja või dirigendi oma. Lesbimuusikutega on natuke sama lugu.

Kui Tom of Finlandi laadsete või kämbilembeste geide puhul võib kõnelda lausa koolkondadest, pole lesbimuusikud grupina üldsuse teadvuses niivõrd kinnistunud. Kuid see, et suur osa lesbisid ja biseksuaalseid naisi jätab seksuaalsuse mainimata, ei tähenda veel, et pole olemas andekaid biseksuaalseid või lesbiartistide, kelle publiku hulka kuulub eri vanuses ja sätumusega naisi. Dusty Springfield ja Meredith Monk on äärmiselt popid ka eestlaste hulgas, rääkimata Tracy Chapmanist või k.d. langist. Milles siis on asi? Mis see on, mis paneb ontlikud tütarlapsed Zemfira kontserdil pisaraid valama?

Võib-olla ei mahu paljud naised enam tavapärastesse rollidesse, mida ühiskond neile

peale surub, ja sellise androgüünse naissoost tegelasega on lihtsalt kergem samastuda. Popmuusika pakub ju rollimängudeks suurepäraseid võimalusi. Kui tutvustasin Türgis sõpradele Zemfirat, ütlesid mehed nagu ühest suust: „She is scary!“ Naised ei öelnud midagi, vaid läksid koju ja laadsid alla kõik Zemfira albumid. Või on möödunud aeg, mil tüdrukud unistasid pahadest kitarri tinistavatest poistest, ja palju ägedam on olla ise paha tüdruk? Sel juhul sobib Joan Jetti „I Love Rock'n'Roll“ enda peo eel üleskõrgetamiseks tõesti paremini kui Britney Spearsi versioon.

Tundubki, et lesbi- ja biartistide hulgas leidub vähe selliseid, keda saaks nimetada traditsiooniliselt naiselikeks. Kui geimuusikutele on tihti esiplaanil glämmimängud, mõjuvad lesbimuusikud pigem sotsiaalkriitiliselt. Tõsi küll, üldistustega tasub olla ettevaatlik. Ja kui üht muusikakriitikut tsiteerida, siis oleval nii mõnigi eesti mees tahtnud endale käe külge panna, kui kuulis, et tema mehelikkuse etalonid Fred Fairbrass ja Freddie Mercury on geid. Sellegipoolest on homoseksuaalsusel meestel ja naistel ühine baas, millest lähtuda, nimelt traditsiooniliste soorollide ümbermõtestamine.

KUS ON PRAEGUSTE LESBIARTISTIDE ESIEMA?

Vahel jääb mulje, et iga teine feminismis eesrindliku Skandinaavia naisartist on lesbi, näiteks Eva Dahlgren. Üllataval kombel leidub neid üsna palju ka idanaabrite hulgas, kuigi Venemaa pole vähemuste suhtes just tolerantne, olgu tegemiste homode, naiste või teiste rahvustega. Üks karmimaid vene mutte on ansamblist Notšnoj Snaiperõ tuntud Svetlana Sarganova, kelle kõrval Zemfira mõjub peavoolu viljeleva kooliplikana. Oma poeetilise teksti tõttu on Sarganova „Murakami“ täiesti õigustatult vene lesbiringkondade hümn. Lesbiromantika massideeni toonud Tatu mõjub aga küünilise lesbiparoodiana, võltsi tootena, mis on suunatud kooliplikapornot ihkavatele keskealistele onklikele.

Ent vaadake vahelduseks ajalukku. Kust otsida praeguste lesbiartistide esiema? Tõenäoliselt sealt, kust popmuusika puhul üldse, nimelt afroameerika muusikute seast. 20. sajandi alul leidis palju daame, kelle jultumus ja meeleheide leidsid väljundi bluusis. Peale Billie Holiday on paljude feministide ikooniks Bessie Smith, kes ei näinud oma naisuhete varjamisega erilist vaeva, ja lesbiteemalisi laule leidis 1920. aastatel ka Ma Rainey. Kui minna akadeemilisemaks, ei pääse mööda 19. ja 20. sajandi vahetusel elanud heliloojast Ethel Smythist, kes võitles oma sookaaslaste valimisõiguse eest, ja selle tädiliku naisi armastava inglanna laulust „The March of the Women“ sai ka naisõiguslaste hitt.

Tõeline plahvatus toimus pärast 1969. aasta Stonewalli rahutusi (organiseeritud geiliikumise alguspunkti peetavat mässu, kus geid ja transseksuaalid hakkasid vastu politseinike omavolile ja vägivaldale). Siis kerkis esile suur laine lesbifeministidest folklaulikuid ja ansambleid. See ajastu seob lesbimuusikuid laiemal feministliku liikumisega, n-ö naiskultuuriga alates temaatilistest muusikafestivalidest ja lõpetades kohvikutega. Maxine Feldman, Madeline Davis, Cris Williamson ja paljud teised laulsid avalikult oma ihadest, patriarhaadist, misogüünias jms.

Suhteliselt vabameelsetele androgüünusega flirtivatele 1970-ndatele järgnesid 1980-ndad, mil muusikatööstust iseloomustas Bretti ja Woodi sõnul konservatiivsus. Homoartistid aeti tagasi kappi, hoolimata tollastest paljudest tippegijatest, kes olid geid. Ent juba 1990-ndad nägid uut jõulist avalike lesbimuusikute lainet. Melissa Etheridge ja k.d. lang vallutasid sellise macho'liku ja heteroseksistliku žanri nagu kantri ja leidsid endale austajaid nii homo- kui ka heteronaiste hulgas. Ka 1990-ndatel naiste seas levinud punkliikumine võimaldas n-ö õrnemal sool end näidata, aga ka samastuda märksa agressiivsema kuvandiga kui naistelt eeldatakse.

Maailmamastaabis on uus sajand toonud ka uusi tegijaid. Eesti muusikaelu trivib aga vaikselt oma soodu. Mine siis võta kinni, kas kapist väljatulek tundub ebatavaline või on meil naismuusikuid lihtsalt nii vähe, et nende seas polegi tavatuma sätumusega daame. Seni aga peab kohalik naissugu Zemfira või Sarganova kontserdil näppu viskama. ●

Anne Tamm on TLÜ tudeng, kes uuris oma bakalaureusetöös homoseksuaalseid noori. Tamm küsitles homonoori ja püüdis teada saada, kui valus või valutatu on esmane homoseksuaalsuse tunnistamine. Tamme intervjuueeris ajakirjanik **Fagira D. Morti**.

Anne Tamm, sa põhjendad oma teemavalikut sellega, et homoseksuaalsust on seni Eestis väga vähe uuritud. Miks?

Ma arvan, et osaliselt on see tingitud meie ajaloolisest taustast, kui homoseksuaalsus oli tabuteema ja mitteaktsepteeritud. Teatud mõttes on see tegelikult senimaani tabuteema, olgugi et viimasel aastakümnel on seda hakatud rohkem uurima. See on piisavalt uus ja teistsugune teema, mida ei julgeta nii väga käsitleda. Kirjutades oma bakalaureusetööd homoseksuaalsusest sain minagi tunda inimeste suhtumist: miks küll selline teema?

Kas tänu sellele, et kõnealuse valdkonna uurimine ja sellest avalikult rääkimine on Eestis paljuski muutunud läänemaailmast maas, valitsevad siin ka vaated, mis on suuremas krambis ja kitsarinnalisemad kui mujal? Kui see on nii, siis kas ja millal Eesti muule maailmale järele jõuab?

Ma usun, et Eesti ühiskonna hoiakud on suuresti tingitud sellest, et selle valdkonna uurimisele on Eestis pööratud vähe tähelepanu. Ühtlasi usun, et siin mängib ka vanus natuke rolli, nooremad ei suhtu homoseksuaalsusse enam nii tagurlikult. Vanemate põlvkond suhtub homoseksuaalsusse umbusklikult ja suure eelarvamusega. Raske on prognoosida, millal Eesti järele jõuab. Ma arvan, et lähiaastatel seda ilmselt ei juhtu, see on pikk protsess ja eestlased ei ole väga altid uusi hoiakuid omaks võtma.

Mis sa arvad, kui tihti seda juhtub, et kapist välja tulek on vanematele täielik üllatus? Peaks ju perekonnaliige niisugust asja varem aimama?

Ma arvan, et see sõltub väga palju perekonna omavahelistest suhetest. Kui perekonnas valitseb ühtsus, siis on loogiline, et vanemad hakkavad mingis etapis aimama lapse teistsugust orientatsiooni, vähemalt võiks seda eeldada. Lapse käitumishoiakud hakkavad mingis etapis homoseksuaalsust reetma. Oma uurimustöö põhjal võin öelda, et paljud lapsevanemad aimavad – võib juhtuda, et nad ei taha seda tunnistada, aga alateadvuses on neil see kahtlus. Kui lapsevanem ei aima, siis tulevad mängu lapse ja vanema omavahelised suhted. Võib järeldada, et perekonnas ei ole omavahel väga lähedast läbisaamist ja ei pöörata üksteisele eriti tähelepanu. Sellisel juhul järgneb esimese hoona kindlasti üllatus, aga samas sellisel juhul ei võeta seda ka nii hinge, sest ei olda nii lähedased.

Kas oled kuulnud ka mõnest provokatiivsest kapist väljatulekust, mil heteroseksuaalne noor tahab lihtsalt oma vanemaid šokeerida teatega, justkui oleks ta homo? Mis võiks niisugust käitumist põhjustada?

Olen kuulnud juhtumist, kus geinoor tuli kapist välja, lootes natukenegi tekitada draamat, mille tulemusena ta saaks rahulikult kodust välja kolida. Vastupidiselt tema ootustele suhtusid vanemad asjasse rahulikult, draamat ei tulnud ja see oli noorele suur pettumus.

Kui vanemad reageerivad esimese hooga negatiivselt, siis mis on harilikult selle põhjus?

Unistus lastelastest ja homoseksuaalsed võsukesed

Arvatavasti see, et ükski vanem ei mõista, miks just tema lapsega nii läks. Kõik lapsevanemad unistavad sellest, kuidas nende pojal või tütrele on ükskord vastassoost elukaaslane, kellega ta elab koos ja planeerib lapse saamist. Selline unistus ja lootus on kõigil vanematel ja kui asjad lähevad vastupidiselt, on see neile suur pettumus. Samuti mängib rolli ka ühiskonna negatiivne suhtumine ja mõte, et nende last vaadatakse imelikult.

Kas süütunne, et ei vastata vanemate ootustele, tähendab seda, et olles homoseksuaalne, loobutakse plaanist saada järglasi?

Järglaste küsimus on kindlasti üks aspekt, mis on geinoortel probleemiks. Ma ei saa väita, et see on neile endile nii suur probleem, kuid nende hirm on see, et vanematele on see üks esimesi suuri pettumusi, et nad ei saa lapselapsi. Geinoored, olles ise veel noored, ei näe järglaste saamisest väga suurt probleemi. Loodetakse, et Eestis siiski tehakse leigaalseks, et homoseksuaalne paar võib lapsi kasvatada/adopteerida. Samuti kaalutakse võimalust minna välismaale, kus niisugune seadus on jõustunud. Homoseksuaalid toovad esile ka selle, et mõne naisega saaks siiski lapse teha ning saada järeltuleva põlve.

Mis sa arvad, kui paljud geid sooviksid tegelikult järeltulijaid saada? Kas nad sellisel juhul eelistaksid, et nende endi lastest kasvaksid heteroseksuaalsed inimesed?

Ma arvan, et oma südames nad siiski sooviksid endale järelpõlve. Eesti tingimustes on inimestel püüvalt palju ratsionaalset mõtlemist, nad teavad, kui raske saaks olema lapse elu, ja nad ei taha oma lapsele sellist koormat õlgadele panna. Kui Eestis oleks teine suhtumine ja laste saamine oleks lubatud, siis usun, et enamik homoseksuaale tahaks endale last. **Kui suur osa geinoori loobub üldse kapist välja tulemast? Või kui kaugel vanemate teavitamine edasi lükatakse?**

Ma arvan, et võib-olla viiest üks loobub, põhjuseid on erinevaid. Oma intervjuude põhjal võin järeldada, et kui ollakse oma homoseksuaalsuses kindel ning sellega leppinud, siis vanemate teavitamist väga kaua edasi ei lükata. Kapist välja tulek on üldjuhul geinoorele endale väga suur kergendus. Lesbid ja biseksuaalid lükkavad seda mõnevõrra rohkem edasi ning teatavad vanematele märksa hiljem, kui seda teevad geimehed.

Miks enamik homoseksuaalseid inimesi valib perele oma eelistustest rääkimiseks aja, mil enam kodus ei elata?

Uuringus osalejate puhul ilmnes küll, et enne kolitakse kodus eemale elama ja alles siis antakse oma süttumusest teada. Põhjuseid on mitmeid. Kodust ära kolimisega muutuvad tihtipeale suhted paremaks, mis tingib selle, et julgetakse vanematele oma homoseksuaalsusest rääkida. Sellisel juhul homoseksuaalid eeldavad, et kui niikuinii juba elatakse eraldi, on vanematel sellega kergem leppida, nad ei näe lapse igapäevaelu ja suhteid. Paljud leiavad, et kui juba elatakse eraldi, siis pole vanematel enam õigust otsustada lapse eraelu üle ja nad ei saa seda näiteks „ära keelata“. Uuringus osalenud homoseksuaalsete noorte põhiline elama asumise koht oli Tallinn. Eesti suurim linn andis juurde palju jul-

gust ja enesekindlust, et rääkida oma homoseksuaalsusest nii sõpradele kui ka vanematele. Keskkonnavahtetus andis julguse tulla kapist välja.

Kui sinu uuringust selgub, et suuremal osal läheb siiski kapist väljatulemisega hästi ja vanemad ei hakka musta stsenaariumi kohaselt käituma, siis miks ikkagi enne tuntakse nii suurt hirmu, seda enam, kui ise peetakse oma homoseksuaalsust loomulikuks?

Ma usun, et suurim põhjus on vanematele pettumuse valmistamine. Kardetakse ka vanematepoolset äratõukamist. Kuna Eestis on selle kohta tehtud vähe uuringuid, siis noored surfavad palju välismaa portaalides, kus noored räägivad, kuidas nad teatasid vanematele oma homoseksuaalsusest. Selliseid foorumeid on palju, kus noored räägivad oma kogemusest ja jagavad ka soovitusi, kuidas ja millal oleks õige aeg vanemate jaoks kapist välja tulla. Jutte on igasuguseid ja vanemate reaktsioone on samuti mitmesuguseid, noored loevad neid. Selle põhjal tekib hirm ja oma vanematelt hakatakse samasugust reaktsiooni kartma. Foorumites on väga palju lugusid mitteaktsepteerimisest, sest paljudes riikides hakkavad vanemate puhul mängima ka teised tegurid, nt religioon. **Sinu uurimuses on juttu inimestest, kes on omal algatusel kapist välja tulnud või varjavad oma orientatsiooni perekonna eest siiaamaani. Kas üritasid leida ka kedagi, kellel on kapist väljatulek toimunud juhuslikult, ette planeerimata?**

Oli üks gei, kes teatas sellest oma vanematele täiesti juhuslikult. Ta küll teadis, et peab vanematele rääkima, kuid ei olnud selleks aega valinud. Ühel nädalavahetusel, kui ta oli koju sõitnud, ütles ta emaga hommikukohvi juues muuseas, et on gei. Ema oli selle peale vastanud: kas sa arvad, et ma ei aimanud, ja oligi kõik. Rohkem sellest juttu ei olnud ja seda teemat puudutatud ei ole. Selles perekonnas olid head suhted – võib küll öelda, et mitte nii lähedased, tingituna vahemaast –, aga suhted jäid samaks ja ema poolt mitte midagi negatiivset ei tulnud.

Mis sa arvad, miks üldse võib homoseksuaalsus heteroseksuaalsetele hirmutav tunduda? Kas kardetakse, et homoseksuaalid hakkavad külge lööma, või peljatakse seda, mis endale pähe ei mahu? Kui vanemate hirm on eelkõige lastelaste mittesaamine, siis inimesel tänavalt peaks ju ometi olema ükskõik, kes on homo ja kes mitte?

Ma arvan, et homoseksuaalsus ei mõju hirmutavana ja homoseksuaalid samuti mitte. Meeste sõnul kardavad nad pigem külgelöömist ja suheldes tekib mõningane tõrge, sest ei teata, mida teine osapool võib sellest välja lugeda. Kui mõelda homoseksuaalsuse ja nende inimeste peale, siis on seks esimene asi, mis inimestele kohe meelde tuleb ja võib tekitada vastikust, tihtipeale sellest kaugemale ei mõeldagi. Tegelikult on homoseksuaalid samasugused inimesed, kelle jaoks on seks vaid üks osa suhetest, samamoodi kui heteroseksuaalidel. Kui inimesega lihtsalt suhelda ja jätta välja tema seksuaalne orientatsioon, ei peaks inimestel probleeme homoseksuaalsusega tekkima, sest tegelikult nii kaua, kuni sellest ei olda teadlik, inimeste suhtumine ei muutu. Minu arvates ei tohiks inimesi seksuaalsuse järgi raamidesse panna. Samamoodi võiks siis sildistada heteroseksuaale, näiteks partnerite vahetamise järgi? ●

FOTO: CORBIS

• Tegelikult on homoseksuaalid samasugused inimesed, kelle jaoks seks on vaid üks osa suhetest, samamoodi kui heteroseksuaalidel.

Viimase 10 aasta jooksul on 8 riiki keelanud korraldada avalikke meeleavaldusi lesbide, geide, biseksuaalide ja transseksuaalide õiguste toetuseks (Läti, Leedu, Makedoonia, Moldova, Poola, Valgevene, Venemaa, Ukraina).

Samasooliste paaride õigused maailmas

- 5 RIIGIS ON SAMASOOLISTE ABIELU SEADUSTATUD
- 13 RIIGIS SAAVAD SAMASOOLISED PAARID OMA KOOSELU SEADUSLIKULT REGISTREERIDA
- 9 RIIGIS LUBATAKSE SAMASOOLISTEL PAARIDEL ÜHISELT ADOPTEERIDA
- 11 RIIGIS LUBATAKSE SAMASOOLISTEL PAARIDEL ADOPTEERIDA TEINETEISE BIOLOOGILISI LAPSI

Prantsusmaa seadustas homoseksuaalsuse 1791. aastal.
Belgias on homoseksuaalsus seadusega lubatud alates 1843. aastast.
Taani, Fääri saared ja Gröönimaa seadustasid homoseksuaalsuse 1933. aastal.
1960-70-ndatel seadustati homoseksuaalsus Soomes, Norras, Suurbritannias jne.
Baltikumis seadustasid homoseksuaalsuse esimesena Eesti ja Läti (1992) ning 1993 ka Leedu.

Samasooliste paaride abielu seadustas esimese riigina maailmas Holland aastal 2001. Seevastu näiteks Poola, Serbia, Bulgaaria, Moldova ja Ukraina konstitutsioon keelab samasooliste abielu.

2 riigi põhiseadus viitab mittediskrimineerimise põhimõttele seksuaalsele orientatsioonile (Portugal, Rootsi).

13 riiki keelab seksuaalse orientatsiooni alusel diskrimineerimise tööturul (Austria, Bosnia ja Hertsegoviina, Gruusia, Eesti, Itaalia, Kreeka, Läti, Makedoonia, Malta, Montenegro, Poola, Tšehhi)

25 riiki keelab diskrimineerimise seksuaalse orientatsiooni alusel tööturul ja ligipääsus kaupadele ja teenustele (Andorra, Belgia, Bulgaaria, Hispaania, Holland, Horvaatia, Island, Iirimaa, Liechtenstein, Leedu, Luksemburg, Norra, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Rumeenia, Saksamaa, Serbia, Slovakkia, Sloveenia, Šveits, Taani, Ungari, Suurbritannia).

15 riigi kriminaalseadused viitavad seksuaalse orientatsiooni alusel vaenu õhutamisele/vihkamiskuritegudele (Andorra, Belgia, Eesti, Hispaania, Horvaatia, Iirimaa, Island, Leedu, Norra, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Rumeenia, Taani, Suurbritannia).

AAFRIKA

Homoseksuaalsed suhted on illegaalsed peaaegu kõigis Aafrika riikides. Karistuseks on keskmiselt 5-10 aastat vangistust (nt Eritrea, Liibüa, Maroko), ihunuhtlus, surmanuhtlus (näiteks Uganda, Sudaan).

Erandiks on Lõuna-Aafrika Vabariik, kus 1996. aastast hakati registreerima samasooliste paaride kooselu ja 2006. aastal seadustati ka samasooliste abielu.

PÕHJA-AMEERIKA

Mehhikos legaliseeriti homoseksuaalsus juba aastal 1871 ning piirkonniti on seadustatud nii registreeritud kooselu kui ka abielu.

Kanada seadustas samasooliste abielu 2003. aastal, USA-s on samast soost isikute vaheline abielu keelatud mitmes osariigis seadustatud, ent üleriigiliselt mitte.

LÕUNA-AMEERIKA

Lõuna-Ameerika paistab silma samasooliste abielude konstitutsiooniliste keeldudega. Nii on näiteks põhiseadust muutmata võimalu samasooliste abielu Boliivias, Ecuadoris, Paraguays jne.

LÄHIS-IDA

Riigid nagu Katar, Saudi-Araabia, Süüria, Araabia Ühendemiraadid ja Jeemen karistavad homoseksuaalsust endiselt surmanuhtlusega.

AASIA

Aasia riikides on homoseksuaalsus küll seadusega lubatud, ent samasooliste paaride õiguslik kaitse puudub.

Väljaandes sisalduv teave ei pruugi kattuda Euroopa Komisjoni vaadete ja seisukohtadega.

- Seda väljaannet toetatakse Euroopa Liidu tööhõive ja sotsiaalse solidaarsuse programmi Progress (2007–2013) raames.
- Programmi haldab Euroopa Komisjoni tööhõive, sotsiaalküsimuste ja võrdsete võimaluste peadirektoraat. Programm on loodud selleks, et toetada rahaliselt Euroopa Liidu eesmärkide rakendamist tööhõive ja sotsiaalse solidaarsuse valdkonnas, nagu toodud sotsiaalmeetmete kavas, ja aidata seeläbi kaasa Lissaboni strateogia eesmärkide saavutamisele kõnealuses valdkonnas.
- Seitsmeaastane programm on suunatud kõikidele huvirühmadele, kes aitavad välja töötada asjakohaseid ja tõhusaid õigusakte ning kujundada tööhõive- ja sotsiaalpoliitikat Euroopa Liidu 27 liikmesriigis, Euroopa vabakaubanduse assotsiatsiooni riikides ning Euroopa Liidu kandidaatriikides ja potentsiaalsetes kandidaatriikides.
- Programmi Progress eesmärk on suurendada EL-i toetust liikmesriikide võetud kohustustele ja jõupingutustele. Seetõttu hõlmab programm järgmisi meetmeid:
  - asjakohaste poliitikavaldkondade analüüs ja poliitiline nõustamine;
  - asjakohaste poliitikavaldkondadega seotud EL-i õigusaktide rakendamise jälgimine ja aruannete koostamine;
  - EL-i eesmärkide ja prioriteetidega seotud kogemuste vahetamise ning liikmesriikidevahelise teabevahetuse ja vastastikuse toetamise edendamine;
  - arvamuste vahetamine huvirühmade ja kogu ühiskonna vahel.
- Täiendav teave: <http://ec.europa.eu/progress>

